

MÚZEUMI LEVELEK

DAMJANICH MÚZEUM, SZOLNOK, 1960

NAGY ERZSÉBET BERTA:

„HÍMES PÁRNA HÁROM SORRAL“

(NÉHÁNY SZÓ A KUNHÍMZÉSÉRŐL)

A Nagykunságon a múlt évszázad közepén még élt egy nagyon szép, különleges színhatású hímvarrás: a kunhímezés. Innen terjedt el a Tiszántúl némely szomszédos részeire s ebből alakult ki a hódmezővásárhelyi szőrhímezés. A karcagi Györffy István Nagykun Múzeum részére 1956-ban igyekeztem felkutatni a még megtalálható régi darabokat. A kun városokban és a szomszédos falvakban több 100—150 esztendősen eredeti példányt találtam, melyet mint emléket féltve őriztek.¹

A nagykunsági nép ízlése, díszítő művészetének sok jellegzetes vonása tükröződik ezekben a mintákban, színösszeállításban. Maguk természetete kender fonalából házilag szőtt vászonra hímezték. A hímző fonalat is maguk készítették a racka juh hosszúszájú gyapjából.² A fonalat házilag festették meg, sőt a festéket is maguk készítették hozzá. Ennek anyaga többnyire a ház tájékaról, meg a határbeli rétségek gazdag növényvilágából került elő. A hímezett rózsák árnyalatos piros színt adó festéket a mályvárózsa szíromleveléből főzték. A barnát a dió leveléből és kopáncsából nyerték. A kék színt a bodzabogyó festéke adta. Hagymahajból a barnássárga árnyalatot kapták. A kifőzött szalma levélével sárgára festették a fonalat, de felhasználták erre a célra a lóhúgy festékanyagát is. Ez utóbbiból nagyon szép sárga színt kaptak, amely igen tartós volt, nem hagyult. Felhasználták a fodormenta, rozmaring, bazsalikom, szeder, szőlőhaj, szikfű, leánderlevél, vízililiom festékanyagát is. De pompás színeket nyertek bizonyos mocsári növények főzetéből is, melyeket rétvjáró pákászokkal szedettek össze. Egyik-másik nagy tapasztalatú öreg asszony valóságos tudósa volt a festékcsinálásnak. Napokon keresztül főzték-áztatták a fonalat a festékben. A hat-nyolc féle árnyalatot úgy nyerték, hogy különböző ideig hagyták az anyagot a lében, vagy pedig száradás után ugyanabba többször beavatták. Minél türelmesebb és hozzáértőbb volt a háziasszony, meg az eladólány, annál több színárnyalatú és ragyogóbb fényű fonál került elő a festékes fazekekől. Ezeket aztán a nádtetés házak hűvös, szellős padlásán szárítgatták meg, nem a tűző napon.

Komoly és sok időt igénylő munka volt a fonál festése. Ezért aztán nagyon takarékosan bántak vele. Nem tömött a hímezés mindkét oldala,

1. E daraboknak csak eredeti méretű színes rajzait és adatait gyűjthettem össze egy 27 lapot tartalmazó albumba, amely a múzeum tulajdonában van. Leltári szám: 57. I. 1.

2. E körülményben rejlik magyarázata, hogy a kunhímezés elhalása kb. egybe esik a racka juhnyájának a Nagykunság pusztáiról való eltűnésével.

a fonákán csak apró kis öltések láthatók. Így fele annyi szál kellett hozzá. Minden parányi fonáldarabkát felhasználtak. Ha egy-egy mintaelem hímzésénél elfogyott a kiválasztott szín, más színt hímeztek bele, ha csupán csak néhány öltés hiányzott még. Többször találkoztunk ilyen parányi foltokkal. — A mintát feloldott koromba mártott lúdtollal rajzolták az anyagra az ügyeskező asszonyok. A rajzolásban járatlanok pedig az eredeti darabról kanálfejjel dörzsölték át a ráterített vászonra. Így terjedtek, hagyományozódtak a tetszetős minták, annak a családnak a nevével jelölve, amely az eredeti „ősi” darabot őrizte. Ezért hallunk emlegetni pl. Csikos-mintát, Mándoki-mintát, Mocsári-mintát, stb.

Leginkább kedvelték a három mezőre osztott mintát. A szélesebb középsőt két egyenes sötét vonal veszi közre. Ennek gyakoribb elemei: a rózsza, a szegfű, a négyszirmú nefelejcs. de előfordul tulipánszerű virág is. Legkedveltebb a rózsza, a nagyobb 10—18 karélyos. A keretező két vonalon túl szimmetrikusan elhelyezkedő apróbb minták sora következik. Nem csupán a mintaelemek, hanem a színek is ritmikusan ismétlődnek. — A hímzés nem fődí az alapanyagot. Az üres terek kitöltésére szívesen alkalmazták a különböző formájú kacskaringókat, a kacsokat, a bajúszot. A virágok, a levelek elvékonyodás nélküli száron ülnek.

E hímzésre jellemzők az erőltetés nélküli naív formák és a tiszta pasztel színek. Az egyszínű hímzés nagyon ritka. Gyűjtésem során is csak egyet találtam ilyet. A többszínű mintákat inkább kedvelték. Sajátságos a színezésnek, hogy a színek nagyon finom árnyalatokkal mennek át egymásba s az egyes mintaelemek közepük, vagy szélük felé sötétednek, illetőleg halványulnak. Így a hímzés tüfestésszerűen hat. A levelek többnyire kétszínűek, főerükkel osztva szét.

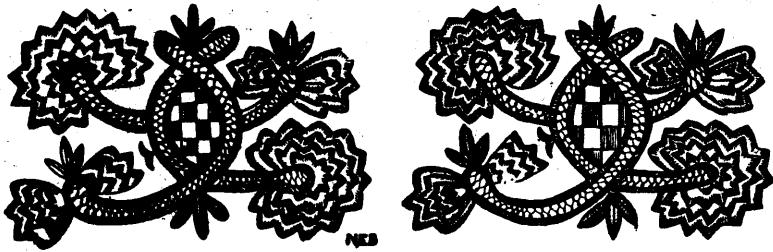
Eredetileg párnavégeken alkalmazták ezt a szép hímzést, később került lepedőszélékre. A nagykun házak berendezésének fő ékessége volt ezelőtt a magasra vetett ágy, a terítőn felül rakott gyönyörű párnákkal. Miként a régi nóta mondja:

Hímes párna három sorral
Az ágy tetején,
Felsepertem a ház földjét,
Jöhet a legény...

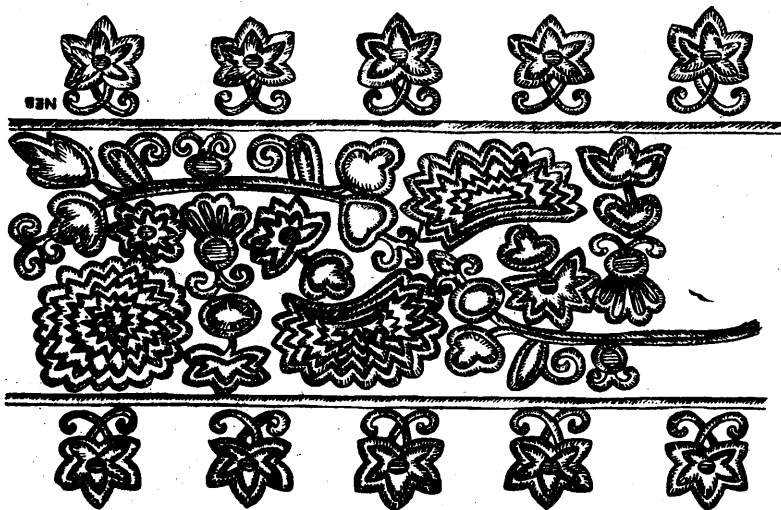
S bizony a legény megnézte a díszes párnákat, és ha egyebet nem is, az eladó lány szorgos kezének bizonyítékát meglátta bennük.

Sajnálatos, hogy ez ősi népi hímzés felelevenítésére tett kísérletek mindeddig nem vezettek kívánt eredményre.³ Igen alkalmas volna pedig vánkoshaj, terítő, falvédő díszítésére.

3. Időnként akadtak pedig, akik ez ügyben fáradoztak. Így pl. meg kell említenem Zákányne Szabó Mária tanárnő (Karcag) érdemelt, aki évtizedek óta terjeszti e hímzés ismeretét, mind tanítványai körében, mind pedig tanfolyamokon.

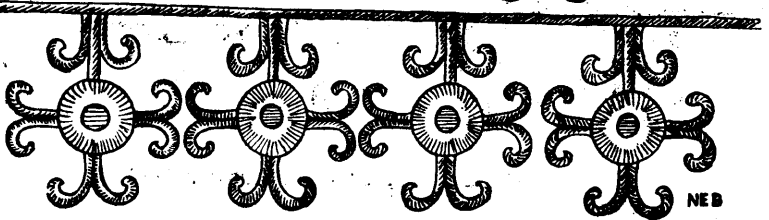
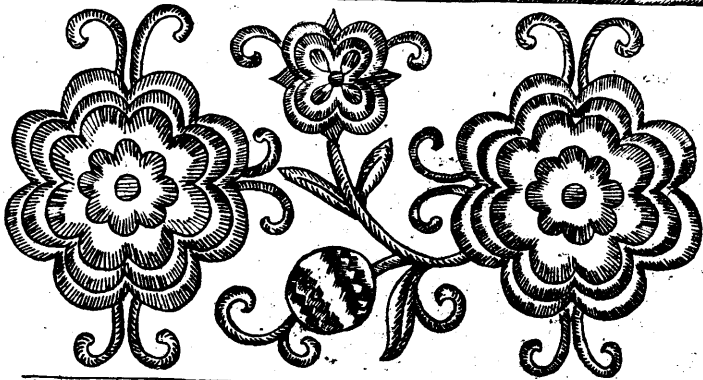
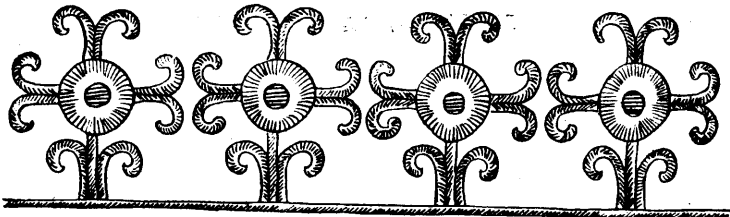
Kunhimzés, egyszínű, fekete

Kunhimzés (Nagy Erzsébet Berta rajzai)

Tulipános kunhímzés.

Tökös vagy makkos kunhímzés